

UVOD

U ovoj knjizi sam pokušala da povežem elemente imaginarijuma koji je pokretao a zatim i nadživeo događaj poznat kao Pariska komuna iz 1871. godine – imaginarijuma koji smo komunari i ja nazvali „komunalnim luksuzom“. Tokom sedamdeset dva dana, u proleće 1871. godine, pobuna pod vođstvom radnika transformisala je grad Pariz u autonomnu komunu i otpočela uspostavljanje improvizovane slobodne organizacije društvenog života sledeći principe udruživanja i saradnje. Sve što se tog proleća desilo u Parizu – od šoka što su u jednoj od vodećih evropskih prestonica obični ljudi vršili vlast uglavnom rezervisanu za vladajuću elitu, do divljačke odmazde koju je država sprovela nad njima – postalo je predmet mnogih kontroverzi i analiza. Istorijski pejzaž Komune koji sam oslikala istovremeno je proživljen i konceptualan. Pod „proživljenim“ podrazumevam da su materijali koje sam koristila pri radu na knjizi stvarno izgovorene izjave, iskazani stavovi i fizičke radnje pobunjenika ili nekog od njihovih bliskih saputnika i savremenika. Konceptualan, u smislu da su te reči i postupci doveli do niza logičnih pretpostavki za koje sam osetila da je potrebno ispratiti ih na stranicama koje slede. Za polaznu tačku sam uzela ideju da jedino ako se čvrsto pridržavamo specifične prirode i konteksta koje su reči i izumi aktera imali, možemo dopreti do glavnih centrifugalnih posledica Komune. Zapanjujuća je činjenica što pored velikog broja političkih analiza koje je Komuna inspirisala, *misao* komunara nije istorijski

privukla mnogo pažnje, čak ni od strane pisaca i istraživača koji gaje političku sklonost prema sećanju na taj događaj. Ipak, misao pobunjenika – šta su radili, šta su mislili i govorili o onome što su radili, značaj koji su pridavali svojim postupcima, imena i reči koje su prigrlili i prisvojili ili odbacili – u velikoj meri je lako dostupna i doživela je reizdanja, na primer, u Francuskoj od strane levičarskog urednika Fransoe Maspere u periodu kada je Komuna poslednji put uživala period visoke vidljivosti, 60-ih i 70-ih godina prošlog veka. Želela sam da se zadržim na njihovim glasovima i postupcima, umesto da se bavim brojnim analizama i horom političkih komentara koji su usledili, bilo da su pohvalni ili negativni. Nisam imala nameru da se upuštam u vaganje uspeha i neuspeha Komune, niti da na direktan način izvlačim pouke koje je ona dala i koje će možda nastaviti da daje pokretima, pobunama i revolucijama koji će doći posle nje. Nisam tako sigurna da prošlost zaista *daje* lekcije. Međutim, poput Valtera Benjamina, i ja verujem da postoje trenuci kada određeni događaj ili borba iz prošlosti aktivno učestvuju u oblikovanju sadašnjosti, i smatram da je danas sa Komunom upravo takav slučaj.

Svetskom političkom scenom je 2011. godine dominirala figura i fenomenologija logora ili okupacije, i upravo je povratak okupacionog vida protesta ono što me je podstaklo da se vratim političkoj kulturi Pariske komune sa drugačijim nizom pitanja od onih koja su pokretala istorijsku poetiku o Komuni koju sam napisala 1980-ih godina.¹ Preokupacije koje dominiraju današnjom političkom agendom – problem preosmišljavanja ideje internacionalizma, budućnosti obrazovanja, radne snage, statusa umetnosti, komunalne forme i njenog odnosa prema ekološkim teorijama i praksama – sve nesumnjivo imaju ulogu u određivanju mog pogleda na kulturu Komune, zato što strukturno oblikuju

teme ove knjige. Uglavnom nisam osećala potrebu da eksplicitno skiciram odjeke Komune na današnju politiku, iako verujem da ti odjeci zaista postoje – neki od njih su jako zabavni, npr. kada je *New York Times* neznalački objavio da je ime mlade aktivistkinje koju su u novembru 2011. intervjuisali na ulicama Ouklanda u Kaliforniji Luiz Mišel.² Nema potrebe da detaljno opisujem u kakvim uslovima žive ljudi u savremenom kapitalizmu – sa slomom tržišta rada, rastom neformalne ekonomije i podrivanjem sistema društvene solidarnosti širom previše razvijenog sveta. Oni umnogome podsećaju na radne uslove radnika i zanatlija iz 19. veka koji su stvorili Komunu i koji većinu svog vremena nisu provodili na poslu, već *tražeći posao*. Postalo je sve očiglednije, pogotovu nakon sloma društava poput Grčke i Španije, da nije svima suđeno da budu nematerijalni radnici koji žive u postmodernoj kreativnoj kapitalističkoj tehnoutopiji, kako su nam neki futurolozi sugerisali pre deset godina, i kako očajnički nastavlja ju da nam sugerišu čak i danas. Način života ljudi danas – nepuno radno vreme, istovremeno rade i studiraju, rastrzani između te dve stvarnosti, u procepu između posla koji su obučeni da rade i posla koji su primorani da rade da bi preživeli, dalek put do radnog mesta ili migriranje u daleke predele u potrazi za njim – sve mi to govori, kao i drugima, da je svet u kom su živeli komunari mnogo bliži našem svetu nego svetu naših roditelja. Deluje mi savršeno logično da će mladi ljudi koje ne privlači karijera u kreiranju video igara, hedž fond menadžmentu ili smartfon birokratiji, a koji danas pokušavaju da izgrade svoje prostore i načine života na obodima različitih informacionih ekonomija i isprobavaju mogućnosti i ograničenja *drugaćijeg života* unutar današnje cvetajuće – iako krizama prožete – globalne kapitalističke ekonomije možda biti zainteresovani za debate koje su se

odvijale između komunara izbeglica i njihovih saputnika u švajcarskom kantonu Jura tokom 1870-ih godina, a koje su rezultirale formiranjem teorije nazvane „anarhistički komunizam“ – debate o decentralizovanim zajednicama, njihovom nastanku i procvatu, kao i načinima njihove međusobne, solidarne „federalizacije“.

Ako se suzdržavam da ne upregnem odjeke Komune u bilo kom eksplicitnijem smislu u događaje i političku kulturu sadašnjice, to je delimično zato što me kod tog događaja sada najviše zanima kako je došlo do njegovog razvezivanja – oslobođen, možda kao Remboov *Pijani brod*³³, posebno posle 1989. – od dve dominantne historiografije koje su usidravale njegovu interpretaciju i reprezentaciju: od zvanične istorije državnog komunizma, s jedne strane, i francuske nacionalne istorije republike, s druge strane. Pošto je oslobođena od te dve impozantne tradicije i narativne strukture, ne žuri mi se da je ograničavam novom. Kraj državnog komunizma je oslobodio Komunu od uloge koju je imala u zvaničnoj komunističkoj historiografiji; nakon 1989. godine ona nije više bila povezivana sa Lenjinovim apokrifnim plesom u snegu ispred Zimskog dvorca sedamdeset trećeg dana Ruske revolucije – dana kada je ta revolucija nadživela Komunu za jedan dan i samim tim je pretvorila u neuspešnu prethodnicu čije će nedostatke nova revolucija korigovati. Moj argument koji sledi većinski je uperen u razjašnjenje shvatanja prema kom Komuna zapravo nikada nije pripadala francuskoj nacionalnoj zamisli, herojskom radikalnom periodu francuskog republikanizma, čiji je ona, navodno, bila poslednji devetnaestovekovni spazam. Ako ozbiljno shvatimo jednog od njenih najpoznatijih učesnika, Gistava Kurbea, koji smatra da se „Pariz odrekao toga da bude glavni grad“⁴, postaje praktično nemoguće podupirati shvatanje prema kom su brojni pobunjenici, koji su se u velikom

broju borili i umrli u Parizu, na neki način „spasili Republiku“.

Imaginarijum koji nam je Pariska komuna zaveštala zato ne pripada ni nacionalnoj republikanskoj srednjoj klasi, ni državnom kolektivizmu. Komunalni luksuz nije ni (francuski) buržoaski luksuz kojim je ona okružena, ni utilitaristički, državni, kolektivistički eksperiment koji ju je nasledio i koji je bio dominantan u prvoj polovini 20. veka. Možda je iz tog razloga jedan od njenih učesnika, mnogo godina kasnije, dok je krajnje kritički sagledavao njenu političku strukturu, zaključio sledeće:

- “ Komuna je [...] budućnosti ostavila, ne preko svojih upravnika već preko svojih branitelja, superiorniji ideal od svih revolucija koje su joj prethodile [...] novo društvo u kom nema gospodara po rođenju, tituli ili bogatstvu, robova po poreklu, kasti ili nadnici. Svuda je reč „komuna“ shvaćena u najširem smislu, kao nešto što se odnosi na novo čovečanstvo koje će činiti slobodni i jednaki saradnici, nesvesni postojanja starih granica, pomažući jedni drugima u atmosferi mira na svim krajevima planete.⁵

U svojoj sposobnosti da promisle spajanje različitih domena društva, na čijim je podelama buržoazija predano radila — pre svega, grada i sela, ali i teorije i prakse, intelektualnog i manuelnog rada— komunari su pokušali da iznova pokrenu francusku istoriju na potpuno novoj osnovi. Međutim, obrisi te osnove i istorije više se ne mogu posmatrati kao potpuno „francuski“ ili nacionalni. Oni su istovremeno bili manji i daleko sveobuhvatniji od toga. Komunalna imaginacija je bila sklona da deluje u razmerama lokalne autonomne jedinice unutar internacionalističkog horizonta. Ona nije ostavljala mesta za naciju, niti za

tržište i državu. Pokazalo se da je to veoma potentan niz želja za kontekst u kom je nastao – postoji li bolji momenat da se pokrene tako ekspanzivan projekat od onog u kom su francuska država i represivno buržoasko društvo, koje je ona podržavala, tako sveobuhvatno poraženi?

Na početku uvoda Komunu sam opisala kao radničku pobunu koja je trajala sedamdeset dva dana i pretvorila Pariz u autonomnu komunu čiji je društveni život bio podešen prema principima saradnje i udruživanja. Međutim, čak i jednostavan prikaz činjeničnog stanja jednog događaja kao što je ovaj može postati deo problema. Kako bih istražila šta se podrazumeva pod „komunalnim luksuzom“, moraću da proširim hronološki i geografski okvir izvan sedamdeset dva pariska dana, kojima se taj događaj uglavnom ograničava – od pokušaja da se zaplene topovi 18. marta, do poslednjih dana masakra krajem maja. Na tragu Alena Dalotela i drugih, započinjem opisom događaja, prikazivanjem uzavrele atmosfere koja se rasplamsala na skupovima i u klubovima radničke klase poslednjih godina Carstva. Knjigu završavam podrobnom analizom ideje koja je nastala 1870-ih i 1880-ih godina, nakon što su se избегlice i izgnanici komunari u Engleskoj i Švajcarskoj, poput Elizea Reklija, Andree Leo, Pola Lafarga, Gistava Lefransea i dr., susreli i upustili u saradnju sa brojnim pristalicama i saputnicima – ljudima kao što su Marks, Kropotkin i Vilijam Moris. Iako su geografski bili daleko od prolećne pobune, ova trojica njenih savremenika – kao i Artur Rembo, o kom sam pisala na drugom mestu – bili su jedni od mnogih kojima je događaj koji se odvio tokom nekoliko nedelja u Parizu predstavljao prekretnicu u životu i načinu razmišljanja. Iz dva vrlo precizna razloga sam promenila uobičajene vremenske i prostorne granice Komune, kako bih mogla da obuhvatim i

načine na koje se ona preivala na susedne zemlje. Taj prošireni vremenski okvir mi je omogućio da pokažem da građanski rat nije, kako se uglavnom tvrdi, proistekao iz patriotizma i otežavajućih okolnosti prouzrokovanih inostranim ratom. On mi je zapravo dozvolio da pokažem suprotno: da je inostrani rat bio samo trenutni aspekt tekućeg građanskog rata. Drugo, postavljajući u prvi plan teorijsku proizvodnju koja je usledila i koja je bila plod izgnaničkog pokreta van Francuske (umesto, recimo, mislilaca koji su mu prethodili, poput Prudona i Blankija) mogu da u premeštanjima, ukrštanjima i spisima preživelih ispratim neku vrstu zagrobnog života koji zapravo *ne dolazi posle* već je, prema mom mišljenju, neizostavni deo samog događaja. Francuska reč *survie* [opstanak, preživljavanje] to lepo ilustruje: život nakon života. Nije u pitanju sećanje na događaj ili njegovu zaostavštinu, iako su neki oblici toga zasigurno već u nastajanju, već njegovo *prolongiranje*, koje je od podjednake važnosti za logiku samog događaja kao i prvobitan čin pobune na ulicama grada. To je nastavak borbe drugim sredstvima. U dijalektici proživljenog i osmišljenog – fraza Anrija Lefevra – misao o pokretu nastaje isključivo u njemu i nakon njega: usled kreativne energije i ekscesa samog pokreta. Dela stvaraju snove i ideje a ne obrnuto.

Misao koja je u intimnoj vezi sa eksczesnošću događaja nema istu finoću i istančanost kao teorija proizvedena na bezbednoj udaljenosti, bilo da je ta udaljenost geografska ili hronološka. Ona nosi tragove datog trenutka – ili još bolje, ona sebe posmatra kao da je *i dalje deo* samog stvaranja tog trenutka, i stoga je grubo obrađena, konstruktivna misao. Ona nije nalik na „visoku teoriju“ u svom klasičnom smislu. *Građanski rat u Francuskoj*⁶ nije ista vrsta knjige kao *Kapital*⁷. Ako se Rekli i Moris, na primer, ponekad smatraju za neprecizne i nesistematične mislioce, razlog za to je

što su insistirali na tome da mišljenje posmatraju kao proces koji stvara i formira kontekst u kom bi ideje u datom trenutku mogle da budu istovremeno produktivne i neposredno efikasne.

Kada sam pre dvadeset pet godina prvi put pisala o komunu Elizeu Rekliju, njegov rad je bio praktično nepoznat izvan studija nekolicine pionira antikolonijalne geografije, poput Beatris Žiblan i Iva Lakosta. Danas je on predmet velike internacionalne pažnje koja je usmerena na ponovno promišljanje njegovog dela kao neke vrste ekologizma *avant la lettre*. Poput Kropotkinovih, i Rekljevi spisi o anarhizmu takođe su postali predmet obnovljenog interesovanja. Istovremeno se Vilijam Moris pojavio u mislima mnogih kao osnivački glas unutar diskursa „socijalističke ekologije“. Ali fokus današnjih studija, koliko god da je bio značajan za moje razmišljanje na tu temu, suzdržava se, osim možda usputno, od stavljanja političke misli Morisa, Kropotkina i Reklja u istorijski odnos s onim što Moris naziva „pokušajem da se uspostavi društvo na osnovama slobode rada, koji nazivamo Pariskom komunom iz 1871. godine“⁸. Uspostavljanje te veze predmet je poslednjeg dela ove knjige. Takođe, u mom fokusu je i duboko i međusobno povezano ponovno promišljanje onoga što je Rekl nazivao „solidarnošću“, Moris „družinom“ a Kropotkin „uzajamnom pomoći“, ne kao nekog vida etičkog senzibiliteta, već kao dela političke strategije.

Dok sam pokušavala da ispratim neposredni *survie* pokreta – ono što se desilo za vreme života učesnika – setila sam se slike iz meni omiljene Rekljeve knjige, među mnogim koje je napisao, *L'Histoire d'un ruisseau* [*Istorija jednog potoka*]. U toj maloj knjizi, napisanoj za osnovce i često poklanjanoj učenicima za školske uspehe, on evocira oblik serpentine, „malog sistema potočića koji ostaju na pesku nakon što se talas

povuče⁴⁹. Ako za naše potrebe taj talas istovremeno predstavlja veličinu aspiracija i dostignuća Komune, kao i nasilnost masakra koji ju je ugušio, onda se na tom tragu i usled ova dva suprotstavljena pokreta ogromne jačine na pesku pojavljuje maleni sistem otvora kroz koje prodire vazduh, kao dokaz postojanja još neviđenog sveta. Sistem brzih razmena, ukrštanja i saradnje simboličkih oblika solidarnosti i raštrkanih, uglavnom efemer-nih susreta, možda funkcioniše trenutno ali istovremeno predstavlja i zamajac – upravo je to ono što sam želela da prikažem u poslednjem delu knjige. Knjiga *L'Histoire d'un ruisseau* nam je ovde značajna i zbog jedne druge stvari, jer nagoveštava kako bismo mogli da shvatimo disproporcionalnu istorijsku snagu Komune kao događaja u odnosu na njene relativno male razmere. Ta knjiga je deo edicije koju je naručio Pjer-Žil Hecel, izdavač Žila Verna, Prudona i Turgenjeva. Ediciju je osmislio sa enciklopedijskom ambicijom tipičnom za sredinu 19. veka: da adolescentima obezbedi „literaturu istorija“ – istorije stvari i elemenata za koje se uglavnom ne smatra da poseduju istoriju. Tako je poznati astronom zamoljen da napiše istoriju neba, dok je Viole-le-Dik napisao istoriju *hôtel de ville* [gradske kuće] i katedrale. Rekljev izbor da napiše istoriju potoka ili potocića odražavao je njegovu sklonost ka nekoj vrsti nepatološke geografske razmere koja favorizuje, na primer, polje, ili selo, ili kvart. Komunuu možda najbolje možemo shvatiti uzimajući u obzir attribute koje Rekli pripisuje planinskom potoku. Njena razmera i geografija su životne a ne uzvišene. Prema Reklju, potok je superioran u odnosu na reku, zbog nepredvidljivosti njegove putanje. Rečna bujica teče niz duboke brazde koje je prethodno isklesalo hiljade galona vode; s druge strane, potok krči sam svoj put. Upravo je iz tog razloga relativna snaga vode

bilo kog planinskog potočića proporcionalno veća od Amazona.